

Kırsal Kalkınmada Tanımlanabilir Sosyo-ekonomik ve Mekânsal Faktörler

Sedef Akgüngör*

Fatih Özden tarafından Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda yazılan "Kırsal Kalkınmaya Etki Eden Başlıca Sosyo-Ekonomik ve Mekânsal Faktörlerin Analizi ve Uygun Kırsal Kalkınma Seçeneklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma" başlıklı doktora tezi, kırsal kalkınmada etkili olan tanımlanabilir sosyo-ekonomik ve mekânsal faktörlerin belirlenmesi ve kırsal kalkınma sürecindeki etkilerinin ortaya konması amacını taşımaktadır.

Çalışma, Küçük Menderes havzasında yer alan ilçeler arasından tarımsal üretimin ve kırsal nüfusun yoğunluğu gibi parametreler göz önünde bulundurulurken beş ilçe kapsamında yürütülmüştür. Ödemiş, Bayındır, Torbalı, Tire ve Kiraz olarak seçilen beş ilçenin bölgedeki sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarını temsil etmesine özen gösterilmiştir. Her ilçe için ikisi ova ikisi dağ-yamaç olmak üzere dörder adet köy seçilmiştir. Köylerin seçimindeyse, hane halkı sayıları, ilçe merkezine uzaklık, deniz seviyesinden uzaklık gibi değişkenler göz önünde bulundurulmuş ve alanda deneyimli ziraat mühendislerine danışılmıştır. Örnek hacmi istatistiksel yöntemlerle belirlenmiş ve 171 hane halkı ile görüşülmüştür.

Entegre kırsal kalkınma yaklaşımı kapsamında kurgulanmış olan çalışma, fiziki ve beşeri kırsal kalkınma bileşenlerinden oluşmaktadır. Bu bileşenlerden fiziki kalkınma mekânsal boyutları içermektedir. Beşeri kalkınma ise sosyo-kültürel ve ekonomik boyutlar kapsamında değerlendirilmektedir. Kırsal kalkınma politikalarında tek başına sektörel bir bakış açısı benimsemek yerine politikaların sosyal ve mekânsal boyutlarının da önem taşıdığı konusundaki yaklaşım tezin teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Araştırma, entegre kırsal kalkınma göstergeleri kapsamında çok sayıda değişkeni istatistiksel yöntemlerle anlamlı gruplara ayırarak ve bu grupların kırsal kalkınmaya etkisini belirleyerek literatüre metodolojik bir katkı sağlamaktadır.

Tez sonuçlarının sunulduğu bölümde önce araştırmada yer alan köylere ilişkin temel bilgiler sunulmuş, genel bir profil tanımlanmıştır. İlk olarak "araştırma kapsamında köylere ilişkin bulgular", ikinci bölümde "hane halklarına ilişkin genel bilgiler", üçüncü bölümde "hane halkının yaşam standartlarına ilişkin bulgular", dördüncü bölümde "tarımla uğraşan hane halklarının tarımsal faaliyetlerine ilişkin bilgiler" yer almaktadır. Bu dört bölüm genel profili yansıtmaktadır ve betimleyici bir özellik taşımaktadır.

Çalışmanın ekonometrik ve istatistiksel sonuçlarının aktarıldığı beşinci bölümdeyse, kalkınmada etkili sosyo-ekonomik ve mekânsal faktörler ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle 34 adet sosyo-ekonomik ve mekânsal değişken, faktör analizi yoluyla birbiriyle ilişkili olacak şekilde gruplandırılmıştır. Faktör analizinin amacı, değişkenler arasındaki ilişkiyi en yüksek derecede temsil

* Dokuz Eylül Üniversitesi, İngilizce İktisat Bölümü

edebilecek az sayıda faktör elde edebilmektir. Sonuç olarak, kırsal kalkınma ile ilişkili olabilecek 34 değişken, dokuz adet faktöre indirgenmiştir. Bu faktörler arasında ağırlığı en yüksek, yani kırsal kalkınmada en fazla öneme sahip olanlar sırasıyla “merkeze uzaklık” daha sonra “büyükbaş hayvancılık” ve “arazi varlığı ve niteliği”dir. Önemi en yüksek olan faktörler; ulaşım, bitkisel ve hayvansal üretimle ilgili değişkenleri temsil etmektedir. En az öneme sahip olan, faktör ağırlığı en düşük olan, yol alt yapısı olarak belirlenmiştir.

Elde edilen faktör yükleri yardımıyla her bir hane halkı için kalkınma indeksi hesaplanmıştır. İndeksin hesaplanmasında faktör analiziyle elde edilen dokuz boyutun her birini “en yüksek ağırlıkla” temsil eden değişken seçilmiş, hane bazında indeks katsayılarına ulaşılmış ve köylerde yaşayan hane halklarına göre her köy için ortalama hesaplanmıştır. Buna göre en gelişmiş olan ilçe Tire’dir; sonra sırasıyla Bayındır, Torbalı, Ödemiş ve Kiraz gelmektedir. Ova köylerinin kalkınma indeksi ortalaması dağ köylerinin kalkınma indeksi ortalamasına göre daha yüksektir. Bu da kalkınmanın mekânsal boyutunun önemine işaret etmektedir.

Kırsal kalkınmaya etki eden değişkenleri belirlemek amacıyla bağımlı değişken olarak bir önceki bölümde hesaplanan hane halkı kalkınma indeksi, bağımsız değişken olarak kalkınma indeksi hesaplamasına girmeyen değişkenler olmak üzere bir çoklu regresyon tahminlemesi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre kalkınma indeksi üzerinde anlamlı etki yapan mekânsal değişkenler, “en yakın kredi kaynağına uzaklık”, “girdi temin edilen yerlere uzaklık”, “kışın ev ısıtmada yeterlilik durumu”, “ilçe merkezine ulaşım kolaylığı”; ekonomik değişkenler, “toplam yıllık süt üretimi”, “mülk arazi”, “hane halkının ortalama aylık net geliri”; sosyal değişkenlerse, “hizmet alınan okuldaki eğitimin kalitesinde memnuniyet”, “maddi olarak zorlanmadan sağlık hizmetlerinden yararlanma durumu” ve “tarımda tecrübe” olarak belirlenmiştir.

Çalışmada ayrıca hane halkı net gelirine katkı yapan değişkenler de incelenmiştir. Bağımlı değişken olarak hane halkı geliri olan bir regresyon modeli tahminlenmiştir. Hane halkı gelirini, “eğitim”, “hanedeki birey sayısı”, “toplam işlenen alan”, “büyükbaş hayvan sayısı” ve “tarım dışı gelir” değişkenlerinin istatistiksel açıdan anlamlı olarak etkilediği ortaya konulmuştur.

Hane halkının düşük gelir grubundan orta gelir grubuna geçiş olasılıkları toplam işlenen alan arttıkça 1,054 kat, eğitim düzeyi arttıkça 1,314 kat ve birey sayısı arttıkça 1,367 kat artmaktadır. Tarım dışı gelire sahip olmayanların bir üst gelir grubuna geçiş olasılığınca 0,161 kat azalmaktadır. Burada, birey sayısının, eğitimin ve tarım dışı gelir kaynaklarının gelir grupları arasındaki geçiş için önemli faktörler olduğu ortaya konmuştur.

Çalışmada ayrıca, bulanık eşli karşılaştırma yöntemi kullanılarak hane halklarına göre öncelikli yatırım alanları belirlenmiştir. Anket kapsamında yer alan cevaplayıcılara göre önceliği en fazla olan yatırım alanı eğitimidir. Daha sonra tarımsal üretime yönelik yatırımlar ve sağlık yatırımları gelmektedir. En az öncelikli yatırım alanları, tarım dışı ekonomik yatırımlar ve arazi toplulaştırması kapsamında yapılan yatırımlar olarak belirlenmiştir.

Çalışmada sosyal kalkınmaya yönelik, mekânsal kalkınmaya yönelik ve ekonomik kalkınmaya yönelik bir dizi öneri ortaya konulmuştur. Kırdan kente göçte ekonomik ve mekânsal faktörler kadar sosyal faktörlerin önemi büyük-

tür. Sosyal kalkınma için öncelikli alan olarak eğitimin önemi vurgulanmıştır. Sağlık hizmetlerinin varlığı ve kalitesi de kırsal kalkınma için vazgeçilmez bir unsurdur. Finansal kaynaklara ve pazara uzaklık ve ulaşılabilirlikse kırsal kalkınma kapsamında önemle üzerinde durulması gereken mekânsal faktörlerdir. Tarımsal üretimde katma değeri yüksek olan ürünlerin gelir getirme potansiyelinin artırılması içinse üreticilerin örgütlenmesi tarımsal kalkınma konusunda önemi yadsınamaz olan ekonomik faktörler arasındadır. Sonuç olarak, araştırmanın altını çizdiği ve verilerle istatistiksel olarak ortaya koyduğu gibi, kırsal kalkınmada ekonomik faktörler kadar mekânsal ve sosyal faktörleri de içerecek şekilde çok boyutlu bir yaklaşım önem taşımaktadır.

Fatih Özden, "Kırsal Kalkınmaya Etki Eden Başlıca Sosyo-Ekonomik ve Mekânsal Faktörlerin Analizi ve Uygun Kırsal Kalkınma Seçeneklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma" (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2019).